По-третє, необхідно відмітити, що хоча і більшість ключових показників кредитоспроможності малого бізнесу в Україні, негативно впливають на її підсумкову оцінку, позитивним є те, що протягом 2009-2010 років більшість підприємств малого бізнесу за видами економічної діяльності є рентабельні. Тобто під впливом суттєвих економічних змін в середині країни на фоні світової фінансової кризи, глобалізаційних процесів та тонізації економіки України, більшість малих підприємств є прибутковими. При цьому, за рахунок активізації державної політики, щодо фінансової підтримки малого бізнесу, через механізм гарантування чи компенсації відсотків по кредитним ресурсам, неодмінно збільшить їх привабливість, як об'єкта інвестування для вітчизняних і іноземних фінансових установ.

Література:

1. Інвестування: Навч. посіб. / В.М. Гриньова, В.О. Коюда, Т.І. Лепейко, О.П. Коюда; За заг. ред. Гриньової. – 2-ге вид., доопр. і доп. – Х.: Інжек, 2005. – 664 с.

2. Т.В. Майорова. Інвестиційна діяльність: підручник для студентів вищих навч. закладів / Майорова Т.В.; – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

3. Інвестування: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / А.А. Пересада, О.О. Смірнова, С.В. Онікієнко, О.О. Ляхова. – К.: КНЕУ, 2001. – 251 с.

4. Постанова НБУ «Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» № 279 від 06.07.2000.

5. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів малого підприємництва». 2009 рік. Державний комітет статистики України – К. 2010.

6. Статистичний збірник «Діяльність малих підприємств». 2008 рік. Державний комітет статистики України – К. 2009.

УДК 338.434

ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ В РЕГУЛЮВАННІ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

Борисова І.С., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія

Розглядається використання фінансового механізму та його вплив на формування фінансових ресурсів аграрного сектора економіки через фінансові інструменти, а також, які функції, надані цим інструментам, і наскільки повно вони реалізуються на практиці.

Considered the financial mechanism and its impact on the financial resources of the agricultural sector through financial instruments, and which features provided by these instruments, and how well they are implemented in practice.

Постановка проблеми. Сучасний стан сільськогосподарського виробництва України не дає змоги розв'язати основні проблеми функціонування агропродовольчого ринку без проведення структурної перебудови галузі, без технічного переозброєння та без створення системи комплексного управління формуванням і використанням ресурсного потенціалу в аграрному секторі економіки. Все це зумовлює необхідність пошуку нових форм фінансування інвестиційної діяльності аграрних підприємств за допомогою фінансового механізму.

Досвід розвитку економіки в умовах ринку в багатьох зарубіжних країнах підтверджує, що стабільність економічного зростання й підвищення суспільного добробуту потребують постійного вдосконалення фінансового механізму в кожній із його складових. Згідно з оцінками Світового банку, що базуються на зіставленні показників ряду країн світу, зростання ВВП, обумовлене зростанням сільського господарства, щонайменше удвічі ефективніше сприяє скороченню бідності, ніж зростання ВВП, отримане за рахунок інших галузей [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічною наукою завжди здійснювався пошук найефективніших форм і методів удосконалення фінансового механізму, і в більшості наукових джерел він одержав назву системи макроекономічного регулювання.

Проблеми формування фінансово-кредитних відносин аграрного сектору та процесом розвитку джерел формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств присвячені наукові праці відомих вчених економістів: В. М. Алексійчука, С. Б. Баренгольца, В. А. Борисової, А. Г. Борщ, О. Д. Гудзинського, М. Я. Дем'яненка, П. А. Лайка, М. Й. Маліка, Л. О. Мармуль, П. Т. Саблука, Л. М. Худолій, А. В. Чупіса та інших. В цих наукових працях обґрунтовується система формування фінансово-кредитної інфраструктури для агропромислової сфери.

При цьому, незважаючи на широкий спектр питань, охоплених дослідженнями, недостатньо опрацьованими залишаються проблеми формування та розвитку фінансового забезпечення аграрного сектору через удосконалення фінансового механізму.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття сутності практичного використання фінансового механізму безпосередньо пов'язане з розвитком аграрного сектору економіки та діяльністю держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність фінансового механізму залежить від цілеспрямованого вибору фінансових інструментів та дійовості їх впливу на окремі сторони соціально-економічного розвитку.

Характер і ступінь впливу через фінансові інструменти на соціально-економічний розвиток залежать як від методу розподільних відносин, так і від того, які функції надані цим інструментам і наскільки повно вони реалізуються на практиці. Дійовість фінансового механізму визначається дійовістю окремих інструментів, відповідних важелів.

Самі по собі вони нічого не визначають і не вирішують. Вплив на дію фінансового механізму, а через нього на різні сторони соціально-економічного розвитку досягається встановленням і зміною положення того чи іншого важеля. Наприклад, якщо необхідно прискорити економічний розвиток, то для цього є випробувані заходи – зниження процентних ставок на кредит та ставок оподаткування доходів, насамперед тих, що спрямовуються на нагромадження. Або, скажімо, треба стимулювати науково-технічний прогрес. Як один із заходів, можна застосувати підвищення норм амортизаційних відрахувань, установлення прискореного списання амортизації з урахуванням морального зносу устаткування. Іноді складається враження, що ва-

желі діють самі по собі. Але це не так, вони тільки приводять в рух відповідні інструменти, без яких вони нічого не значать.

Специфіка аграрного сектора економіки полягає в тому, що на грошовий потік і рух фінансових ресурсів впливають біологічні фактори, які є первинними при формуванні фінансових важелів для галузі в цілому. Тому при формуванні фінансової політики, цей фактор потрібно обов'язково враховувати.

Академік Дем'яненко М. Я. наголошує, що тільки біологічні активи повинні виступати в якості основних об'єктів сільськогосподарського виробництва, які функціонують у відповідності з біологічними законами. Саме тому, ця особливість має бути базовою при конструюванні фінансових відносин у сільському господарстві, оскільки фінанси в даному випадку виконують обслуговуючі сервісні функції [1].

Така вимога базується на особливості технологічних процесів з біологічними активами, які полягають у тому, що вони носять у більшості випадків незворотній характер, тому призупинившись за певних умов більше передбаченими технологічними умовами часу, можуть не завершитися у повному обсязі або не відбутися взагалі.

Цю особливість потрібно обов'язково враховувати при кредитуванні сільськогосподарських підприємств. Уніфікований підхід одержання кредитів сільськогосподарськими виробниками привів до того, що кредитування галузі практично припилилось (рівень залучення кредитів до витрат становив менше 1 %).

Причина полягала в тому, що в силу специфіки галузі на чисто ринкових умовах залучати кредити сільськогосподарські виробники не могли навіть теоретично (при рівні рентабельності у 1999 році (-22,1 %) процентна ставка становила 52,6 % (у 2000 р. – відповідно, 9,0 % і 40,3 %) [3].

Саме на таку ситуацію у свій час звернув увагу Д. Рикардо і прийшов до висновку, що звернення до банку за позиками грошей залежить від співвідношення норми прибутку, яку можна отримати за допомогою цих грошей, і норми відсотка під який банк позичає гроші. Якщо відсоток за кредит вищий за норму прибутку, то як він стверджував, тільки марнотрат може брати такі кредити [1].

В таких умовах Уряд України приймає відповідальне рішення, запроваджує для сільськогосподарських підприємств спеціальний режим кредитування, суть якого полягає у частковій компенсації за рахунок Державного бюджету процентних ставок за кредити.

Так, обсяг залучених в аграрний сектор кредитів у 2008 р. досяг 20,1 млрд. грн. проти 10,4 млрд. грн. у 2005 р., тобто зростання за 4 роки становило майже у 2 рази; став стабільно високим (80-90 %) рівень повернення кредитів; підвищилась частка довгострокових кредитів до 50 % в останні (передкризові роки). В цілому ефективність бюджетної підтримки кредитування проявилась в тому, що на 1 грн. бюджетних коштів вдалося залучити 15-20 грн. кредитних ресурсів.

Фінансові показники галузі у 2009 році порівняно з 2008 роком істотно погіршились. Загальна бюджетна підтримка сільського господарства змен-

шилася на третину, обсяг кредитів становив 29 %, у тому числі на пільгових умовах – лише 17%, а відсоткові ставки за кредитами банків істотно зросли і становили від 16 % до 39 % річних. Податкові платежі до зведеного бюджету від сільського господарства зросли на 10 %, у той час як від харчової промисловості – у 1,5 рази. Знизилися й обсяги інвестицій у сільське господарство: за попередніми розрахунками вони становили лише 48 % рівня 2008 року.

За офіційними даними Національного банку, в 2009 році частка виданих кредитів сільськогосподарським підприємствам становила лише 4% від загального обсягу кредитних ресурсів, тоді як частка кредитування торговельних підприємств становила – 24 %, підприємств переробної промисловості – 15 % [2].

Для порівняння у 2009 році країнами Євросоюзу було витрачено 71 млрд. євро на підтримку сільського господарства. Як відомо, землі України становлять п'яту частину земель Європи. Враховуючи це, наша держава мала б виділяти кошти у розмірі 14,2 млрд. євро, що становить 156,2 млрд. грн., натомість на підтримку галузі сільського господарства в 2009 році було витрачено 5,9 млрд. грн. [2].

На 1 жовтня 2010 року було надано кредитів на суму 41 млн. грн. під відсоткову ставку 25–28 % [6], тобто спостерігається тенденція спадання обсягів фінансування та зростання відсоткових ставок, що погіршує і без того складний стан розвитку сільського господарства. Станом на кінець 2010 року сільськогосподарські підприємства залучили 8,85 млрд. грн. кредитів, що на 53,7 % більше, ніж за відповідний період 2009 р.

Станом на 1 лютого 2011 р. у структурі кредитування сільськогосподарських підприємств переважали середньострокові кредити (від 1 до 5 років) – 36 018 млн. грн., довгострокові кредити (більше 5 років) становили лише 3 998 млн. грн., і 23 641 млн. грн. – кредити на строк до 1 року [2].

У той же час вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що аграрний сектор у провідних країнах кредитується у великих обсягах. До країн з найвищою питомою вагою позичкових коштів в аграрному капіталі належать Великобританія та Німеччина – 50%, на Францію припадає понад 40 %, Італію та Бельгію – більше 30 %. Формування кредитної системи визначається характером існуючих у країні кредитних відносин, відповідних форм кредиту [2].

Для України цілком актуальна необхідність встановлення низьких відсоткових ставок за банківськими кредитами, наданих аграрним підприємствам. За період дослідження встановлено, що аграрні підприємства значно скоротили своє фінансування за допомогою банківських кредитів і постійно шукають альтернативні шляхи фінансування.

Одним із прогресивних інструментів модернізації сільського господарства на сьогодні є фінансовий лізинг. Фінансовий лізинг виконує важливі функції у процесі відтворення. Зокрема, виділяють три його головні функції: фінансову (є формою вкладення коштів в основні фонди), інвестиційну (є одним з найпрогресивніших методів матеріально-технічного забезпечення) та реалізаційну (розширює коло споживачів і освоєння нових ринків реалізації) [7].

Саме він зможе певною мірою забезпечити сільськогосподарських това-

ровиробників основними засобами в найкоротші строки. З позиції інвестування лізинг має істотні переваги перед комерційним кредитом. Він загострює конкуренцію між банками і лізинговими компаніями, що збільшує надходження капіталу у виробництво. Крім того, при лізингу знижується ризик всіх учасників цього процесу, тому що речовинна форма предмета кредитування забезпечує великі гарантії по поверненню кредиту, чим його грошова форма [4].

У США та країнах Європейського Союзу лізинговим бізнесом займаються переважно збутові служби виробників техніки. Посередницький лізинг розвивається на базі спеціалізованих філій великих банків та пов'язаних з ними фінансових установ. Набули поширення і спеціалізовані лізингові компанії. Для лізингового ринку характерна жорстка конкуренція. У Німеччині діє близько тисячі лізингових структур, як правило, на засадах приватного капіталу. Частка техніки, придбаної фермерами на умовах фінансового лізингу, становить майже 30 % [5].

На сучасному етапі розвитку економічної теорії поширюється теорія венчурного фінансування інвестицій. Його суть полягає в фінансуванні конкретного технічно обумовленого проекту, який характеризується адекватною прибутковістю для генерації прибутку, яка буде достатньою для покриття залученого кредиту (виплати прибутку по залучених інвестиціях), а також забезпечить отримання додаткового прибутку [8].

Зазначені методи та інструменти у поєднанні з нормативно-правовим та організаційно-інформаційним забезпеченням механізму мають, на наш погляд, найбільший вплив на основні критерії інвестиційної привабливості агросфери, що в кінцевому підсумку, повинно забезпечити надходження необхідного обсягу та складу фінансових ресурсів.

Державна політика реалізувала ряд заходів, щодо впровадження фінансового лізингу як одного із пріоритетних напрямків оновлення матеріально – технічної бази аграріїв.

За даними Асоціації «Українське об'єднання лізингодавців» спільно з Держфінпослуг кількість укладених договорів фінансового лізингу в 1 кварталі 2011 року збільшилась на 957 (108 %) у порівнянні з аналогічним періодом минулого року і склала 1843 договорів. У вартісному вираженні, обсяг укладених договорів за 1 квартал 2011 року збільшився у порівнянні з минулим роком майже на 80 % і склав 1,274 млрд. грн. Якщо розглядати 1 квартал 2011 року з точки зору строку дії договорів, то значною зміною буде зменшення частки довгострокових угод (більше 10 років), майже на 4 %, і зростання частин всіх інших строків [5]. Це, в першу чергу, пов'язано із нестійким економічним та політичним становищем країни, що безпосередньо впливає на розподіл доходів сільгоспвиробників.

Для сільськогосподарських підприємств досить невигідним та небажаним є укладання довгострокових фінансових угод, щодо оновлення їхнього автопарку, так як це призводить до вилучення значної частини оборотного капіталу. Актуальним залишається і питання прийняття земельної реформи, яка дозволила б розширити спектр економічної діяльності в аграрному секторі як для лізингових компаній так і для аграрних підприємств.

Висновки. Важливим джерелом формування фінансових ресурсів підприємств аграрного сектора залишаються кредитна та інвестиційна діяльність. Однак через збитковість галузі, відсутність ліквідної застави у товаровиробників і, як наслідок, високу ймовірність неповернення кредитів і недосконаліть законодавчих механізмів аграрний сектор став непривабливим для інвестицій, а кредитування для сільськогосподарських товаровиробників – надто ризиковим бізнесом. Через це частка кредитів комерційних банків у загальній структурі кредитування була дуже низькою.

Основними завданнями щодо поліпшення кредитування сільськогосподарських підприємств є:

– комплекс заходів спрямованих на розвиток банківської системи, розширення ринку банківських послуг;

– розширення можливостей та сприяння розвитку альтернативних фінансових установ;

– розробка і застосування всіх можливих джерел для залучення капіталу при кредитуванні сільського господарства: раціональне використання бюджетних коштів, збільшення асигнувань для кредитування з держави, залучення іноземних кредитів, створення за їх рахунок механізмів державного, банківського або змішаного кредитування;

– вирішення майнового і земельного питань;

– вирішення проблем старих боргів.

Встановлено, що проблема кредитної підтримки сільського господарства полягає не тільки у відсутності передумов для отримання ними фінансових ресурсів і повернення кредитних коштів, а й у слабкій державній підтримці.

Література:

1. Дем'яненко М. Я. Особливості фінансових відносин в аграрному секторі економіки / М. Я. Дем'яненко. – Економічні науки. – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 9 (33). – Ч. 1. – 2012. – С. 17-22.

2. Зінченко Т. В. Оцінка рівня фінансово-кредитних відносин сільськогосподарських підприємств в умовах ринку. Сумський національний аграрний університет. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2011/Economics/12_86795.doc.htm.

3. Онопрієнко І. М., Проблеми кредитування аграрних підприємств [Електронний ресурс] / Онопрієнко І. М. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_30/10_30_28.pdf.

4. Ланченко Є. О. Формування і реалізація інвестиційної політики в аграрному секторі економіки України / Є. О. Ланченко // Агроінком. – 2005. – № 11-12. – С. 59-64.

5. Лозінська К. В. Лізинг як інструмент оновлення матеріально – технічної бази // Збірник матеріалів ВКІ Третьої Міжнародної науково – практичної конференції: «Економіка регіону: структура, особливості, динаміка розвитку». – 2010. – С. 83-86.

6. Марцишевська Ю. Л. Роль фінансово-кредитного забезпечення підприємств аграрного сектора / Ю. Л. Марцишевська // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 98-100.

7. Новий курс: реформи в Україні (2010–2015). Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

8. Ульянченко О.В. Актуальні проблеми лізингу як фінансового механізму формування та розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки [Електронний ресурс] // Ульянченко О.В. Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/ep/2009_4/files/EC409_41.pdf.